

Kur'ân'da Hac

Üstad Abdullah Cevad-i Amulî

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾
فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ
الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦٢﴾

“Doğrusu insanlara (ma’bed olarak) ilk kurulan ev, Bekke’de (Mekke’de) olandır. Âlemlere uğur, bereket ve hidayet kaynağı olarak kurulmuştur. Apaçık deliller, İbrahim’in makamı vardır orada. Oraya giren, güvene ermiş olur. Yoluna gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, insanlar üzerinde Allah’ın bir hakkıdır. Kim nankörlük ederse hiç kuşkusuz, Allah bütün âlemlere muhtaç olmayacak bir Ganî’dir.”¹

Ayetin, Önceki Ayetlerle Bağlantısı

Yüce Allah önce şöyle buyurmuştu:

“Hadi artık siz de doğru yolu tutan İbrahim’in dinine uyun ve o, şirk koşanlardan değildi.”²

Bilindiği üzere İbrahim dininin en bariz özelliklerinden birisi “Kâbe’ye saygı” gösterilmesiydi.

Sonra şöyle buyurdu:

“Doğrusu insanlara (ma’bed olarak) ilk kurulan ev...”

¹ Âl-i İmran suresi: 96-97

² Âl-i İmran suresi: 95

Hız. Süleyman (a.s.), Mescid-i Aksa'yı inşa etmeden önce, İbrahim Halilullah (a.s.) Mekke'de Kâbe'yi inşa etmişti. Öte yandan Beytül-Makdis kible olmadan önce Kâbe, hem kible hem de tavaf yeri idi. Öyleyse eğer biz Beytül-Mukaddes'ten Kâbe'ye doğru döndüysek ilk kiblemize doğru dönmüş sayılmaktayız ve bu eylem, İbrahim'in (a.s.) ve İbrahim yolu takipçisi nebilerin sîresidir.

Burada hitap İbrahim (a.s.) dinine tabi olduklarını iddia eden Yahudilerdir. Şöyle buyuruyor: "Eğer sizler gerçekten İbrahim'in dini üzerineyseniz, öyleyse İbrahim'in inşa ettiği evi de aziz ve kutsal bilmelisiniz. Onu kible ve tavaf yeri olarak kabul edin ve onun etrafında tavaf edin." Bu iki sebepten ötürü zikredilen ayet, "**Hadi artık siz de doğru yolu tutan İbrahim'in dinine uyun...**" ayetinden sonra gelmiştir.

Ehl-i Kitab'ın Şüphesi

Ayrıca, görüntüğe göre bu ayet, Ehl-i Kitab'ın ortaya attığı bir diğer şüpheye de cevap mahiyetindedir. Onlar Müslümanlara dediler ki:

"Öncelikle nâsîh doğru değildir ve batıl olan veya olabilecek bir şey İbrahim Halilullah'ın (a.s.) dininde asla yer bulmaz. Namaz kılanların kiblesi Beytül-Mukaddes'tir. Aynı şekilde siz Müslümanlar da Medine'ye gelmeden önce o yöne doğru namaz kılmaktaydınız. Şimdi Allah verdiği hükümden döndü ve Kâbe'ye doğru namaz kıyorsunuz, bunu da kible hükmü nâsîh olduğu için yapıyorsunuz hâlbuki nâsîh mümkün değildir.

İkinci olarak bunu İbrahim dinine nispet vermekte ve onu Müslüman, kendinizi de onun takipçisi olarak görmektesiniz. Sizler batıl olan bir şeyi İbrahim'e isnat etmekte ve demektesiniz ki; biz bu hükümden onun yolunun takipçileriyiz üstüne üstlük nâsihe de mürtekip oldunuz."

Ehl-i Kitab'ın Bu Şüphesine Cevap

Bu şüpheye verilecek cevap şu olacaktır; Nâsîh elbette caizdir ve olmasında da hiç bir sakınca yoktur. Asıl hüküm, Kâbe'nin kible olmasıdır. "**Doğrusu insanlara (ma'bed olarak) ilk kurulan ev...**" Filistin topraklarında Hz. Süleyman (a.s.), Mescid-i Aksa'yı inşa etmeden önce, İbrahim Halilullah (a.s.) Mekke'de Kâbe'yi inşa etmişti. Öte yandan Beytül-Makdis kible olmadan önce Kâbe, hem kible hem de tavaf yeri idi. Öyleyse eğer biz Beytül-Mukaddes'ten Kâbe'ye doğru döndüysek ilk kiblemize doğru dönmüş sayılmaktayız ve bu eylem, İbrahim'in (a.s.) ve İbrahim yolu takipçisi nebilerin sîresidir. Zat-i Akdes-i İlâhî, Hz. İbrahim'in olayını anlatırken şöyle buyurmaktadır:

Hız. İbrahim (a.s.) kendi eşi ve evladını yakıcı ve ziraata elverişsiz olan yere getirdi ve şöyle dedi; **“Ey Rabbim! Ben, çocuklarımı senin kutsal evinin yanına getirdim ki, namazı yerine getirsinler.”** Yani yeryüzünün en temiz soyu yeryüzünün en değerli mekânında namazı ayakta tutmak için görevlendirildiler.

“Mubareken/مباركاً” ve “Huden/هدى” Kelimelerinin İrapları

“Mubareken/مباركاً” ve “Huden/هدى” kelimeleri ya “Mekke’de/مكة” sözcüğüne hal olarak müteallik oldukları için mensupturlar; yani *“bereket kaynağı ve yol gösterici halinde.”* ya da *“Vudia/وضِعٌ”* zamiri için haldirler; yani *“rahmet ve hidayet kaynağı olarak kuruldu.”* ya *“insanlar için pek feyizli ve hidayet rehberidir.”* veyahut da *“Mekke’deki o kutsal ve bütün âlemler için hidayet kaynağı.”* Bu ihtimallerin hepsinin olmasının olasılığı pek tabii vardır. Yani Kâbe, âlemler için hidayet kaynağıdır ve herkes hidayet ve bereket kaynağından yararlanabilir.

Kur’ân’da Evveliyet Konusu

Evveliyet yani öncelik Kur’ân-ı Kerim’de birçok defa kullanılmış ve genellikle de nisbî olmuştur. Ama *“Doğrusu insanlara ilk kurulan ev.../وَضِعَ لِلنَّاسِ ”* ayetindeki evveliyet ve ilklilik nefsidir (kendine özgüdür). Allah Teâlâ, Tevbe suresinde nifak ehline ait olan o mescidde bulunma konusundan sonra şöyle buyurmaktadır: **“Nifak ehlinin kurduğu böyle bir mescidde³ sakın bulunma!/لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا/”** buyuruyor ki: **“Daha ilk gününde takva üzere kurulan bir mescid,⁴ içinde namaz kılıp, bulunman için çok daha uygundur.⁵ Mescid-i Dırar gibi nifak üzerine kurulmuş bir yerde değil.** *“لَمْسَجِدٍ أَسَسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ/”*⁶

Bu ayette geçen *“İlk gününde/مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ”* sözcüğü nefsi değil nisbidir. Yani inşa edildiği gün takva ve yakınlaşmak adına temeli atılmıştır.

Şeyh Tûsî’nin (r.a.) Görüşü

Merhum Şeyh *“Tıbyan”*⁷ kitabında bu ayet-i kerimenin açıklamasında şöyle buyuruyor:

“Bazen bir şeyin evveli olur ama ahiri yoktur. Aynı “Vahid” gibi, ahiri yoktur çünkü rakamlar için bir son yoktur.⁸ Ya da Cennet nimetleri gibi bir başı vardır; Müminler bu dünyadan göç edip gittiklerinde Cennet’e girerler ve orda herhangi bir son yoktur. Çünkü

³ Zararlı Mescid (Mescid-i Dırar)

⁴ Kuba Mescidi

⁵ Mecmau’l-Beyân, C. II, S. 535

⁶ Tevbe suresi: 108

⁷ Mecmau’l-Beyân, C. II, S. 477

⁸ Gayr-i Mütenehî

“Orada ebedî kalacaklardır. خَالِدِينَ فِيهَا” öyleyse başı olan bir şeyin illa da bir sonu olması gerekmiyor ki birileri: “İlk kurulan ev bu ise peki son ev hangisidir?” diye sorsun.”

Diğer müfessirler de bu noktayı kabul etmekte ve bir şeyin evvel ve ilkinin olması ikincisinin de olması manasına gelmediğini savunmaktadırlar. Mesela birisi şöyle derse: “Bu benim Hac ile şereflendiğim ilk yolculuğumdur” bunun gereksinimi mutlaka ikinci yolculuğu da olmalı değildir. İlk, yani önceden yoktu; öyleyse ikinci bir evin olması gerekmemektedir. Elbette ikinci ev ve üçüncü ev “(Bu ışık) Allah’ın yükseltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. فِي بُيُوتٍ أُذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا” gibi kulların ibadet için içlerinde buldukları evlerdir ama Kâbe karşısında zikredilecek ikinci bir ev mânasını taşımamaktadırlar.

Şeyh Tûsî’nin (k.s.) bu sözleri özünde hatalı değil ama “Bir şeyin evveli olur ama sonu yoktur. Aynı Cennet nimetleri gibi” cümlesi doğru değildir; çünkü her ne kadar cennet nimetleriyle nimetlenmenin başı var ve sonu yok ise de bizzat cennet nimetlerinin ne başı ne de sonu vardır; Cennet şu an bile vardır, dünya hayatından sonra yaratılması ise yalnızca bir masaldan ibarettir. Cennet nimetleri her zaman vardı ve hâlâ da vardır, yani hiç bir kesinti yoktur. Bu bilhassa “Güçlü padişahın huzurunda/عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ”¹⁰ olan cennet için geçerlidir.

“Evveliyet” yani “Öncelik” Bizzat ve Bi’l-gayr diye ikiye ayrılır ve Evveliyyet-i Bizzat yani “Zat-i Öncelik” yalnızca Allah’a mahsustur: O, İlk’tir ve Son’dur. “هو الأول و الآخر”

Sonsuz olan Hakk’ın feyzi gibi bir şeyin “minneti kadimdir” ve “fazlı daimdir” başı ve sonu yoktur. Fakat bu, arzûdîr; za’fî değil. Başı “O İlk’tir”e, sonu ise “O Son’dur”a dayalıdır. Ancak Zat-ı Akdes’in başı ve sonu yoktur; bilakis kendisi bizzat İlk ve Son’dur.

İlk Mabet Kâbe

Kâbe, yeryüzünün ilk inşa edilen evi değil, bilakis ilk inşa edilen ibadethanesi olmuştur. Konuyla ilgili ayet-i kerime irdelendiği zaman Kâbe’nin ilk mesken değil de ayetin önceliği göz önünde bulundurulduğunda, ilk mabet olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Mekke, her ne kadar dünya yaratıldığında suların çekilmesiyle birlikte ortaya çıkan ilk kara parçası olma özelliğini taşısa da Kâbe’nin ilk yerleşke ve ilk ev olma özelliğine sahip olduğu kesin bir delille isbat edilemez. Elbette ayet bunun böyle olmadığına dair de her hangi bir yalanlama önümüze sunmuyor ve öte yandan böyle olduğuna dair de hiç bir mefhumu dile getirmiyor.

Ayrıca konu dışında yeryüzünde kurulan ilk evin Kâbe olduğuna dair delil getirmek gerekirse “دحو الأرض” Dahvu’l-Arz¹¹ vb. göre Kâbe’dir. Ama bu ayet sözüme muha-

⁹ Nur suresi: 36

¹⁰ Kamer suresi: 55

¹¹ 25 Zilkâde’de vuku bulduğuna inanılan sularla kaplı yeryüzünün bu olayla birlikte ortaya çıkan ilk kara parçası

lif değildir. Ayrıca bu ayeti, inşa edilen ilk ev veya ilk dinlenme mekânı için bir delil olarak kullanmak istersek de sıkıntı çekeriz.

Kâbe'nin Yeniden İnşası

Mâide suresinde geçen “جعل الله الكعبة البيت الحرام قياماً للناس”¹² “Beyt” kelimesi Kâbe için kullanılmıştır. Ayrıca “kayamen” de “Ceale” fiili için ikinci mef’ûl hükmündedir. Yani Beytu’l-Haram sıfatına sahip Kâbe’yi Allah, bütün insanlar için kıyam yeri olarak karar kılmıştır; öte yandan konumuz olan “مباركاً وهدى للعالمين” ayetinde yer alan “Mübarek” ve “âlemleri hidayet eden” kelimelerinin sırrını diğer ayetlerde bulmak gerekir.

Hz. İbrahim’in (a.s.) olayından önce bu ev ve bulunduğu mekân, toplum arasında bilindik bir yerdi, ama Nuh tufanı başta olmak üzere vuku bulan birçok olay, onun ilk hâlinde kalmasına izin vermemiştir. Elimizde olan tarihî kaynaklar günümüzdeki Kâbe’nin Hz. İbrahim’in (a.s.) eliyle inşa edildiği doğrultusundadır ama bilindiği üzere İbrahim Nebi’den önce de orası bir ev şeklinde var idi.

İbrahim suresi konuyu şu şekilde aydınlatmaktadır: “ربنا إني أسكنت من ذريتي بواد غير ذي زرع عند بيتك المحرم”¹³ Hz. İbrahim (a.s.) eşi Hacer ve evladı İsmail’i (a.s.) bu topraklara getirip yerleştirmiş ve veda günü gelince de Hacer, İbrahim’e dönerek; “Bizi kime emanet ediyorsun?” deyince Hz. İbrahim ona şöyle buyurmuştur; “Bu evin sahibine!”

Görüldüğü gibi Hz. İbrahim (a.s.) “Rabbimiz, ben çocuklarımdan bazısını, senin hürmete değer evinin yanında, ekilebilir toprağı olmayan bir vadiye yerleştirdim.” diye buyurmuş ve daha sonra isteğini dile getirmiştir: “Rabbimiz, namazı kılsınlar diye (böyle yaptım). Artık sen de insanlardan birtakım gönüllüleri, onları sever yap ve onları çeşitli meyvelerle besle ki şükretsinler.”¹⁴ Görünüşe göre yakıcı ve ıssız olan bu diyarı mesken edindim ve onların başarılı olması için halktan bir grubu onlarla kaynaştır, çünkü sen “Mukallibe’l-Kulub” (Kalbleri şekillendiren) olansın ve onları meyvelerle riziklandır ki şükredenlerden olsunlar.

Sonsuz olan Hakk’ın feyzi gibi bir şeyin “minneti kadimdir” ve “fazlı daimdir” başı ve sonu yoktur. Fakat bu, arızidir; zatî değil. Başı “O İlk’tir”e, sonu ise “O Son’dur” a dayalıdır. Ancak Zat-ı Akdes’in başı ve sonu yoktur; bilakis kendisi bizzat İlk ve Son’dur.

¹² Mâide suresi: 97

¹³ İbrahim suresi: 37

¹⁴ İbrahim suresi: 37

Taberî, bu ayet-i kerimenin açıklamasında şöyle der: “Eğer Hz. İbrahim (a.s.) “Bütün herkes” diye buyursaydı; Yahudiler ve Hristiyanlar da Hac farızası için Kâbe’de toplanacaklardı.”

Hız. İbrahim (a.s.) bu duasını yakıcı ve ıssız olan hiçbir yerleşimin olmadığı bir toprakta dile getirmiştir. Mekke, ekin yapılamaz bir kara parçasıydı. Kur'an'ın tabiriyle “غیر ذی زرع” “ekilebilir toprağı olmayan bir vadiye” Yani bayındır olabilecek ve ekin yapılabilecek bir yer değildir. Ekin yapılamaz bir topraktır. Taşlık, susuz ve çölü andıran bu yer için “ekilebilir toprağı olmayan bir vadi” tabiri kullanılmıştır.

Öte yandan Hz. İbrahim (a.s.) Yüce Allah'ın o sonsuz gücünün farkında olduğu için şöyle buyurmuştu: “Ey Rabbimiz! Soyumdan bazılarını ekilebilir toprağı olmayan bir vadiye...” yani “Ey Rabbim! Yeryüzünde var olan tüm imkânlar bu topraklar üzerinde son bulmakta, ama Sen ne istersen yapabilirsin!” bu bölümde birkaç dua vardır:

1- “رَبَّنَا لِتَقِيمُوا الصَّلَاةَ” “Ey Rabbim! Onları namazı ikame etsinler diye başarılı kıl!” Her ne kadar amaç bu olsa bile yine de bu cümle dua ve istek içeriklidir.

2- Halkın gönlünü onlardan yana yap ki onları her zaman hürmet etsinler.

3- Onları nimetlerinle nimetlendir.

Son olarak da asıl amaçları olan konuyu zikretmektedir Halilullah (a.s.) “لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ” “Umulur ki şükrederler.”

Bununla ilgili diğer bir dua da Bakara suresinde geçmektedir: “رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا”¹⁵ “Rabbim, bu beled’i (kenti) güvenli bir kent yap!” daha sonra geçen yıllar içerisinde bu duanın bereketi ile Hacer’in ve o küçük çocuğun yüzünü güldüren Zemzem pınarı yerden fışkırmaya başladı. Yavaş yavaş kuşlar ve diğer hayvanlar ardından insan kafilelerinin uğrak yerlerinden bir yer olup çıktı. Artık ayette geçen “Beled = Kent” gerçek hüküme bürünmüş ve bu şekilde ilk duaya da icabet edilmiş olundu. Hz. İbrahim (a.s.) bu topraklara tekrar teşrif ettiklerinde oranın yaşanır bir kent haline döndüğünü kendi gözleriyle görmüş oldu. Ardından aynı duayı biraz farkla tekrarladı: “وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا”¹⁶ “Bir zaman, İbrahim şöyle demişti: “Rabbim, bu beldeyi güvenli kıl.” dikkat edilecek olunursa buradaki dua da aynı olmasına rağmen “الْبَلَدَ” kelimesi “elif-lam” ile belirlenmiş maarife (belirtili) bir isim olmuştur. Her iki durumda da “Emniyeti” Allah Teâlâ’dan istemiş ve Allah da bu duaya icabet etmiştir.

“Görmediler mi çevrelerinde insanlar kaçırılıp, yağma edilirken, biz Harem (Mekke’yi) güvenilir (ve dokunulmaz) kıldık. Yine de onlar, batıla inanıp Allah’ın nimetlerine nankörlük mü ediyorlar?”¹⁷

¹⁵ Bakara suresi: 126

¹⁶ İbrahim suresi: 35

¹⁷ Ankebut suresi: 67

Mekke dışında adam kaçırmak¹⁸ oldukça olağan bir durumdur ama biz burayı emniyetli ve güvenilir olarak karar kıldık. Bu emniyet İbrahim Nebi'nin (a.s.) ettiği duanın yüzü suyu hürmetine vuku bulmuş ve fikhî bir hükme dahi bürünmüştür: “وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ”¹⁹ “Oraya giren, güvene ermiş olur.”

Kur'an ayetlerinden anlaşıldığı üzere ve daha önce de belirttiğimiz gibi Hz. İbrahim'den (a.s.) önce Kâbe, Beytu'l-Harem olarak geçmişe sahiptir. İbrahim'den önce ve sonra yaşanan birçok olay, onun viran olmasına sebep olmuştur. Kimi zaman sel gibi doğal afetler kimi zaman da Haccac gibi insanlıktan nasibini almamış kişilerin saldırılarıyla viran olmuştur. Bilindiği üzere Haccac, Ebû Kubeys Dağı'na mancınıklar kurarak Kâbe'yi taşa tutmuştur. Bugün Kâbe'nin duvarlarını oluşturan o siyah taşlar bundan birkaç yüzyıl önce yoktu.

İslam dininin ortaya çıktığı dönemlerde Emîru'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib'in (a.s.) Allah Resulü'nün (s.a.a.) o mübarek omuzlarına basarak Kâbe üzerinde yer alan putları kırması olayından o zamanlar Beytullah'ın takriben iki normal insan boyunda olduğu yani insan boyunun iki katı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Elbette işin mânevî boyutu şüphesiz oldukça farklıdır. Hz. Ali (a.s.) Peygamber Efendimizin mübarek omuzlarına çıktığı zaman elini nereye uzatmak istese uzatabilirdi. Neyi tutmak istese tutabilirdi; bu farklı bir değerlendirmedir.

Kâbe yıkıldı ve Allah, İbrahim'e (a.s.) Kâbe'yi tekrar inşa etme emrini verdi. Kâbe'nin nasıl bir mühendislikle inşa edileceğine biz karar verdik ve onun nereye inşa edileceğini de İbrahim'e biz gösterdik:

“لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ وَإِذْ بُوَأْنَا
لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ”²⁰

“Bir zamanlar İbrahim için, o evin yerini, şöyle diyerek hazırlamıştık: Bana hiçbir şeyi ortak koşma, evimi; tavaf edenler, kıyamda duranlar, rükû, secde edenler için temizle.”

Beytu'l-Mukaddes ve Kâbe

Beytu'l-Mukaddes, kendisinde olan bütün o kutsallığa rağmen, Yüce Allah tarafından Kur'an-ı Kerim'de yüce zatına nisbet verilmemiştir. Yalnızca Kâbe Allah'a isnad edil-

¹⁸ Ayet-i kerimede geçen “خطفة” fiili, kartal ve şahinlerin güvercin ve serçeleri ansızın, gafil avladıkları an için kullanılan bir tabirdir.

¹⁹ Âl-i İmran suresi: 97

²⁰ Hacc suresi: 26

mektedir. “*Beytî (Benim evim)*” yani “*Kâbe*” yani Beytu'l-Allah (Allah'ın Evi, elif'in hazfıyla “Beytullah” olur).

Daha sonra Hz. İbrahim'e (a.s.) buyurdu: “*Sen halka, Kâbe'yi ziyaret etmeleri için senin yanına gelmelerini söyle. Senden (davet) söylemesi ve halktan da (icabet) hazır olmaları*”; yani senin peşi sıran her türlü şekilde gelecekler. Kimisi yaya olarak kimisi de zayıf binekler üzerinde.

Bilindiği üzere İbrahim takipçileri ve onun davetini kabul edenler, ya yürüyerek gelen kimseler ya da bineklere varsa zayıf ve çelimsiz hayvanlara sahip kimselerdir. Elbette imkânları fazla olup da besili hayvanlara binenler, nisbeten daha zengin olanlar daha az tevfik buluyorlardı. (dünya malı ve meşgalesi onları diğerlerine nazaran daha mânevîyattan yoksun kılmaktaydı)

Sözün özü; Hz. İbrahim (a.s.), Zat-ı Akdes-i İlâhî'nin emir ve buyruklarını bir bir yerine getirdi. Mekke olarak adlandırılan bu mekânın henüz tanınmamış bir belde olduğu, daha sonra İbrahim'in oğlu ve eşini buraya yerleştirdikten sonra Yüce Allah'tan bu toprakları emin bir yer kılmasını istiyor.

Halilullah (a.s.), bir daha buraya teşrif ettiğinde oranın artık bir “*şehir*” olduğunu görmüşlerdir ama bir kez daha Allah tarafından kendilerine emir verilmiş ve bu evin tekrar yapılması buyrulmuştur. Evin yerini Allah seçmiş ve hemen ardından İbrahim Nebi de inşasına başlamıştır. Allah evi henüz bitmemişken İbrahim (a.s.) şöyle yakarmıştır:

“Rabbimiz! Bizden kabul buyur, kuşkusuz sen işitensin, bilensin.”²¹

Allah Teâlâ da yapımı henüz yeni bitmiş Kâbe için şöyle buyurmuştur:

“Allah Kâbe'yi, o saygıdeğer evi, insanlar için (hayat ve güven) durağı yaptı.”²²

Yüce Allah yalnızca Kâbe'yi halkın kıyam edeceği bir yer olduğu için değil, onu emniyetli bir mekân olarak kabul ettiği ve ayrıca Hac farızasının yerine getirildiği Ay'ın da değerini ortaya koymak için orayı “*Harem*” (*hürmetli yer*) ilân etti. Bunlar toplumun şiar ve kıyam sembolleri olacaktır.

“Allah, Kâbe'yi, o saygıya lâyık evi -Mescidu'lHarâm'ı-, haram ayı, hac kurbanını ve (kurbanın boynuna asılan) gerdanlıkları (maddî ve mânevî yönlerden) insanların belini doğrultmaya sebep kıldı. Bu da Allah'ın, göklerde ve yerde ne varsa hepsini bildiğini ve Allah'ın her şeyi bilici olduğunu (sizin de anlayıp) bilmeniz içindir.”

Taberî, mezkûr ayetin açıklamasında şöyle der: “Cahiliye döneminde bu toplum, Cennet ve Cehennem'e inanmaz, ama Kâbe'ye inanırlardı. Allah onu İslam ile teyid edip, güçlendirdi. Kim Harem'e sığınır, her türlü saldırıdan âmânda kalacaktı. Hatta birisi, babasının katilini,

²¹ Bakara suresi: 127

²² Maide suresi: 97

bu haram ay içerisinde görse dahi ona karşı hiçbir şey yapmıyordu. Kurbanlık hayvanlar bile bu hukuktan nasiblerini alıyorlardı. Özetlemek gerekirse: Allah evinin ahengi bölge insanı üzerinde güven ve emniyet oluşturmıştıydı.”

Beytu'l-Mukaddes'in Kible Olması

Hiç şüphesiz “Beytu'l-Mukaddes” Hz. Süleyman (a.s.) sonrasında Kible olarak kullanılmıştır; çünkü zaten orayı inşa eden Hz. Süleyman'ın kendisidir. İki cihan serveri Muhammed Mustafa (s.a.a.) da Mekke'de namaz kıldıkları sürece hem Kâbe'yi hem de Kudüs'ü karşılığın alacak şekilde namaza durmuşlardır. Çünkü Mescidu'l-Aksa, Kâbe'nin Kuzey Batısında kalmaktaydı. Hâl böyle olunca da Allah Resulü, Kâbe'nin Güney tarafında namaz kılmakta ve bu şekilde hem Kâbe'ye hem de Beytu'l-Mukaddes'e yüzünü döndürmüş oluyordu. Ama Medine'de durum oldukça fark etti ve yapılacak hiçbir şey de yoktu.

Önceleri Kible, Aksa Camii idi ve bir müddet de Resul-i Ekrem (s.a.a.) bu şekilde namazlarını eda ettiler. Ama namazdayken Kudüs'e yönelmek Kâbe'ye sırtını dönmek mânasına geliyordu. Kısa bir süre sonra Zü'l-Kibleteyn camisinde namaz kılınırken durum farklılaştı ve Kible değişti.

Mescidu'l-Harâm ve Mescidu'l-Aksa

“İsra” suresi Kâbe ve Beytu'l-Mukaddes'i bir karede toplamıştır:

“Eksiklikten uzaktır O (Allah) ki, gecenin bir vaktinde kulunu, ayeterimizden bir bölümünü, kendisine göstermemiz için, Mescid-i Harâm'dan, çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya yürüttü.”²³

Her ne kadar hem iklim bakımından hem verimli toprakları hem de denize yakınlığı ve latif havası ile Mescidu'l-Aksa'nın etrafı oldukça bereketli olsa da; bugünün Mekke'sine baktığımızda tüm bunların nisbeten orada da olduğu, hatta refah açısından daha üst seviyede olduğunu müşahede ediyoruz. Ama bilinmelidir ki Mekke, aslında hiçbir şeye sahip olmayan bir kara parçasıydı ve oraya Hz. İbrahim'in (a.s.) duaları can verdi ve hayat bahşetti.

Her ne kadar hem iklim bakımından hem verimli toprakları hem de denize yakınlığı ve latif havası ile Mescidu'l-Aksa'nın etrafı oldukça bereketli olsa da; bugünün Mekke'sine baktığımızda tüm bunların nisbeten orada da olduğu, hatta refah açısından daha üst seviyede olduğunu müşahede ediyoruz. Ama bilinmelidir ki Mekke, aslında hiçbir şeye sahip olmayan bir kara parçasıydı ve oraya Hz. İbrahim'in (a.s.) duaları can verdi ve hayat bahşetti.

²³ İsra suresi: 1

Kâbe ve Mescid-i Aksa'nın farkı

Kâbe ve Mescidu'l-Aksa arasındaki tek fark, yalnızca birisinin yapımı Ulû'l-azm peygamber olan İbrahim Halilullah'ın (a.s.) üstlenmesi ve bir diğeri de İlahî kanunların koruyucusu olan Hz. Süleyman'ın (a.s.) yapması değildir elbet. Bunun dışında diğer bir fark daha vardı ve o da; Allah Teâlâ Aksa camiini düşmanların elinden koruyacağına dair hiçbir yerde söz etmemesi, ama Kâbe hakkında bu vaadde bulunmasıdır.

Birileri Kâbe-i Muazzama'yı tahrib edip, ortadan kalkmaya kalkıştırsa "Ebabel Kuşları" ile onu koruyan Allah, başka bir mucizesi ile onu tekrar koruyacaktır. Ama Mescid-i Aksa ve Beytu'l-Mukaddes için böyle bir vaad söz konusu olmamıştır. Bu nedenle, "Buhtu'n-Nasr"²⁴ Mescid-i Aksa'yı yerle bir etmişti ama Ebrehe'yi bekleyen akıbet, onun için tekrarlanmamıştı.

İnsanoğlunun Yararına İnşa Edilen Bina; Kâbe

Ayet-i Şerife'nin zahirinden anlaşılın; Kâbe'nin, insanlar için bir mabet (ibadet yeri) olarak yeryüzünde inşa edilen ilk ev olması ve onun da Mekke şehrinde hem bölge halkı hem de diğer beldelerde yaşayan insanların yararına inşa edilmesidir. Bu detay hakkında Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "vazee li'n-nâs". Her ne kadar Hac yükümlülüğü hakkında "li'llahi 'ale'n-nâs" ayetinde "ala" kelimesini kullansa da ileride değineceğimiz gibi Allah'ın verdiği emir ve ibadetler hiçbir zaman halkın aleyhine değildir. O yüzden yolu oraya düşenler için "müşerref oldular, mükellef değil!" denilmektedir. Erkeğin yaşı onaltı'ya ve kadının yaşı da on'a geldiğinde onlara "Allah'ın sözleriyle müşerref oldular, şereflendiler" denilmektedir. Çünkü İlahî emirler külfet değil, bilakis şerafettir. Düşünsenize önceleri böyle bir şey için değer ve kabiliyetleri yoktu, ama bu evreden sonra Allah onlara haydi "Namaz kılmaya ve zekât vermeye"²⁵ demektedir. Bu şekilde bu görevlere lâyık görülmektedirler:

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ" Böyle yapmanız yaratıcınız katında sizin için daha iyidir"²⁶

Diğer Peygamberlerin Mabetleri

Yukarıda zikredilen ayetten anlaşıldığı üzere Kâbe-i Muazzama ve Beytu'l-Harâm yeryüzündeki ilk ibadethane olmuş ve gelmiş bütün peygamberler için de Kible olagelmıştır. Bunu Kur'an'da geçen başta "Meryem" suresinde yer alan ayet ve diğerleriyle destekleyebiliriz. Bu ayette Hz. İsa (a.s.) hakkında:

²⁴ "Yenilmez" unvanı ile anılan II. Nebukadnazar (Arapça: Buhtunnasr), Kildanî Hanedanı'ndan gelen Babil krallarıdır. Antik İsrail'i işgal edip İsrailoğulları'nı Kenan diyarından süren en tanınmış Babil kralıdır.

²⁵ Bakara suresi: 43

²⁶ Bakara suresi: 54-184-271

“Beni bulduğum her yerde yararlı kıldı. Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti!”²⁷

Ve yine bir başka ayet-i kerimede diğer peygamberler hakkında önce isimlerini zikredip ardından konuyu değerlendirmektedir:

“İşte bunlar, Allah’ın kendilerine nimet lütfettiği peygamberlerdendir: Âdem’in soyundan, Nûh’la birlikte taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail’in soyundan, kılavuzluk edip seçtiğimiz kimselerdendir. Kendilerine Rahman’ın ayetleri okunduğunda, ağlayarak secdelere kapanırlardı.”²⁸

Âdem’den (a.s.) Nuh’a, Nuh Nebi’den İbrahim’e ve bu peygamberlerin aralarında yaşayan diğer enbiyaya kadar hepsini hayırla yâd etmiş ve şöyle buyurmuştur: **“Hepsi secde ediyorlar.”** mademki secde edilmekte öyleyse bunun bir yöne doğru yapılması gerekmektedir. Eğer secdeden maksat namaz ise yine bir yöne ya da var olan bir kableye edilmelidir. Zaten bir sonraki ayette buyrulmaktadır ki:

“Ama arkalarından öyle bir nesil geldi ki; namazı/duayı yitirdiler, şehvetlere uydular. Bunlar, azgınlıklarının cezasını bulacaklardır.”²⁹

Görüldüğü gibi Nebiler namaz ehli idiler ve namaz kılp, secde ederlerdi ve tabii ki de belli bir kableleri (ibadette yönecekleri yerleri) vardı. Bu konu hakkında ayette geçtiği gibi ya şöyle diyebiliriz:

“Doğu da Allah’ındır, Batı da. Artık nereye dönerseniz dönün, orada Allah’a dönmüş olursunuz.”³⁰

Ki bu oldukça uzak bir ihtimaldir ya da şöyle diyebiliriz: Onlar için belli bir yerde muayyen olan Kible vardır. Ayetin zahirinden Âdem’den (a.s.) Hatem’e (s.a.a.) tüm peygamberlerin kablesi yalnızca Kâbe idi olarak yararlanabiliriz; çünkü hepsi namaz ve secde ehliydi ve müşahhas olan bir kable yoksa bu, ayetin kendisiyle çelişmektedir.

Kâbe’nin Kutsallığı

“Âlemlere uğur, bereket ve hidayet kaynağı” Mekke’de bir ibadetgâh olarak inşa edilen bu ilk ev, hem bolluk ve bereket hem de dünya insanları için bir hidayet vesilesidir. “Bereket” sabit olan bir mal ya da bir şey için kullanılır. Öyle bir şey ki; sebat ve devamlılığundan fayda getirsin. Çöllerde ve kurak topraklarda suyu kendinde hapseden ve suyun heder olmasını engelleyen çukurlara “Birke/Berke” derler ve Şeyh Tûsî’nin tabiriyle göğşe de (bağıra da) “Berk” derler çünkü orası düşüncenin, gizliliğin ve ilmin

²⁷ Meryem suresi: 31

²⁸ Meryem suresi: 58

²⁹ Meryem suresi: 59

³⁰ Bakara suresi: 115

korunduğu yerdir. Ayrıca Arap, devenin göğsündeki o kürke de "Berk" demektir.

Zat-ı Akdes-i İlâhî, sabit ve her daim var olduğu için "Tebarek" olarak adlandırılır. Bu da onun aralıksız yani devamlı hayır etmesi, yani Mübarek olması demektir. Bu nedenle Mekke'de ve Kâbe'de bu hayır diğer yerlere nazaran daha bariz ve daha derin görüldüğü için ona "Mubareken" buyrulmuştur.

Öte yandan Kâbe, insanoğlu için bir hidayet vesilesidir. Çünkü gelmiş geçmiş tüm ibadet ehli insanlar ve ârifler, o yöne doğru yönelmiş ve o yönden dünyanın diğer noktalarına Hak söz ve davet, enbiyalar sayesinde insanların kulağına ulaşmıştır. Allah Resulü'nün mübarek varlığı "La ilahe illallah" nidasını o beldeden tüm âleme iletmiştir. Hatemü'l-Evsiya'nın mübarek zatı yine o topraklarda zuhur edecek ve hak olanları halka iletacaktır. Doğru söz o mekândan dünyaya yayılacak ve insanların hidayete ermesi için birçok vesile, yine o yönden gelecektir. O yüzden sayısız ayet Mekke hakkındadır:

"Bu evde Allah'ın birçok ve açık delilleri vardır."

İbrahim Makamı

"Makam-ı İbrahim" bazılarının göre Beyyine ayetlerindedir. Nasıl ki İbrahim'in (a.s.) kendisi "Kâne ummeten vahideten" olmuştur onun makamı da âyât-i beyyinât'tır. Yani Hz. İbrahim'in (a.s.) ayak izinin bulunduğu taşın olduğu yer beyyinât'tır ve birçok mucizeye eşlik etmektedir. Bu makamın kendisi "ummetun vahide" derecesinde mucizeler konusunda değerlendirilmelidir.

Şimdi nasıl olur da başlı başına Makam-ı İbrahim'i Beyyine ayetleri olarak (cem ve çoğul halinde) değerlendirebiliriz hâlbuki o, "Ayetu'n beyyine" olarak (müfret ve tekil halinde)dir?

Birinci olasılık şu olabilir: o sert taş, aynı bir hamur gibi yumuşamış ve bu da bir ayet, bir mucize gibi addedilmiştir. İkinci olarak orada yalnızca belli bir yer hamur gibi yumuşamış ama diğer yerler sertliklerini korumuştur ve bir sonraki ihtimal derinliğine yumuşamış ve ardından aynı bir taş gibi kaskatı kesilmiştir. Dördüncü olasılık birçok düşman bu eseri yok etmek istemiş, ama o bugüne değin korunmuş olarak bizlere ulaşmıştır. Beşincisi birçoklarının yapmak istediği ya da yaptığı üzere Müslüman ülkelerindeki tarihî mirasları, maddî ve mânevî değere

Zat-ı Akdes-i İlâhî, sabit ve her daim var olduğu için "Tebarek" olarak adlandırılır. Bu da onun aralıksız yani devamlı hayır etmesi, yani Mübarek olması demektir. Bu nedenle Mekke'de ve Kâbe'de bu hayır diğer yerlere nazaran daha bariz ve daha derin görüldüğü için ona "Mubareken" buyrulmuştur.

sahip eserleri buralardan alıp kendi diyarlarına götürme arzusu olmasına rağmen, görüldüğü üzere bu makam, tüm bu tehlikelerden âmânda kalmıştır.

Günümüzde de üzerinde O Hazret'e (a.s.) ait ayak izlerinin durduğu o mübarek makam yerinde durmaktadır. Pirinçten bir koruma içerisinde muhafaza edilen bu mübarek kademgâh'ın üzerinde incelikle seçilmiş Ayetü'l-Kürsi'nin içerisinde geçen şu cümle yazmaktadır:

“Onları koruyup gözetmek, kendisine ağır gelmez. وَلَا يَتُودُهُ حِفْظُهُمَا”³¹

İbrahim Makamı'nın Şekillenmesi

Acaba bu makamın şekillenmesi, O Hazret'in Kâbe'yi inşası sırasında üzerine çıkıp, inmesiyle mi vuku bulmuştur? Yoksa Hz. İbrahim'in bu mübarek beldeye ikinci defa gelmesi ve İsmail'in (a.s.) eşinin: “Haydi inin de ben sizleri(n ayak ya da başlarınızı) yıkayayım.” demesi üzerine Hz. İbrahim (a.s.) bineğinden inmeyip, ayağını orada bulunan bir taşın üzerine koyması ve o taşta mübarek ayak izlerinin çıkması şekilde mi bu olay cereyan eder? Veyahut da o taşın üzerine çıkıp, halkın Hac etmeleri için Kâbe'ye gelmelerini ilân ettiği zamandan mı kalma? Tüm bu yaşananlar veya bunlardan yalnızca biri de olsa ayağını taşın üzerine koymuş ve o taş bir hamur misali yumuşayıp, o şekli almış mıdır? Bütün bunların hepsi olabilecek ihtimallerdir ama bu konu hakkında kesin olan tek şey; İbrahim Halilullah'ın (a.s.) ayağını o taşın üzerine koyması ve taşın da o ayağın şekline bürünmesidir. Şimdi tüm bu nakledilenlerden hangisi doğrudur diye sorulacak olunursa, bunun cevabı rivayetlerde saklıdır.

Bunun bir benzeri de “Sebe” suresinde (10. Ayet) Hz. Davud'un (a.s.) başından geçen olaydır: Hz. Davud (a.s.) hakkında birçok yaptığı iş dile getirilmiştir. Bunlardan bir tanesi zırh yapma sanatıydı. Bir diğeri de “soğuk ve sert demiri onun elinde yumuşattık!” burada Kur'ân'ın tabiri “*elennâ lehu'l-hadîd*” olmakta yani biz onun için yumuşattık ama zırh yapımında söz, sanattan açılmakta. Çünkü zırh yapımı belli bir el becerisi istemekte, bilgi ve tecrübeye gereksinim duymaktadır. Ayrıca bu sanat başkalarına da aktarılabilir. Ama başkaları sert ve soğuk olan demiri parmaklarıyla yumuşatamazlar. Burada söz, öğretmekle alâkalı değil. Zaten “Biz ona demiri nasıl yumuşatacağımızı öğrettik” buyurmamıştır. Aynı demir döküm atölyesi gibi bu başlı başına bir ilimdir, tecrübedir, mucize değil. Şöyle buyurmuştur: “Sıradan birisi mumu nasıl istediği gibi şekilden şekle sokabiliyorsa, demir de Davud'un o mübarek ellerinde aynı bir mum misaliydi, istediği şekle sokabiliyordu.”

İbrahim makamı da bu kabildendir, ama şu farkla: “Biz o taşı o kadar yumuşak hale getirdik ki Hz. Halil (a.s.) onun üzerine bastığında ayakları gömüldü ve izleri kaldı.” Tüm bunlar bir kenara o ayak izleri nasıl ki Davud (a.s.) için demir bir sembol olmuştu, o gerçek Hak dostu Halil (a.s.) için de sembol oluvermişti.

³¹ Bakara suresi: 255

Peki, Makam-ı İbrahim bir başına nasıl beyinat ayetleri olmaktadır? Bunun için de iki ihtimal vardır ve az önce ilk ihtimali beyan ettik ve Zemahşerî de bu konuyu değindiğimiz gibi zikretmektedir.

Bir olasılık da: “*Beyinat ayetleri*” birçok örneğe haizdir ve bunlardan birisi İbrahim makamıdır ve bir diğeri de ayette geçen: “**Oraya giren, güvene ermiş olur.**” cümlesidir.

Beytullah'ın Tekvini ve Teşri-i Emniyeti

Kâbe, hiç şüphesiz tekvinî bir emniyetle muhafaza edilmektedir. Çünkü bugüne değin birçok zalim o yüce evi yıkmayı ve Mekke halkına da zarar vermeyi hesaplamıştır ama her defasında Yüce Allah, orayı bir kez daha ayağa kaldırmış ve şöyle buyurmuştur:

“O ki onları yedirip açlıktan kurtardı ve onları korkudan güvene kavuşturdu.”³²

O günlerde teşriden yani kanunlardan bahsedilmezdi ama Mekke'nin müşrik halkı yine de emniyet içerisindeydi. Teşri-i emniyet yani kim o hareme girse şer'i açıdan emniyette ve âmândadır. Taberî, Âl-i İmran suresi 97. ayetin açıklamasında şöyle nakleder: “*Cahiliye döneminde bir can Kâbe'ye sığınırsa, bir Allah'ın kulu ona eziyet edemezdi.*”

Yani illa da Âyât-i Beyyinât'ı “*İbrahim Makamı*” veya Kâbe'nin emin oluşu olarak yorumak zorunda değiliz. “*Zemzem*”, “*Hacer ve İsmail*” “*Haceru'l-Esved*” de beyinat ayetlerindedir. Hatta o mübarek evin kendisi dahi Beyyine ve mucizedir. Çünkü Fil suresinin de değindiği gibi Kâbe'yi yıkmaya niyetlenenlerin, ansızın gelişen İlâhî orduların saldırısıyla darmadağın oluvmeleri bunun en bariz örneğidir:

“Fil ashabına Rabbin ne yaptı, neler etti, görmedin mi? Ve onlara, çeşitli yerlerden bölük bölük, birbiri ardınca ebabil kuşları göndermedi mi? Onları, balçıktan taşlarla taşladılar. Onlar da içi boş ekın saplarına, kırılıp ezilmiş samanlara döndüler.”³³

Hal böyle olunca yalnızca “*İbrahim Makamı*” Beyyine ayetlerinin açıklamasıdır demek gereksiz oluyor, ama bu şekilde dile getirmenin de herhangi bir sakıncası yoktur.

Mübarek Bakara suresinde buyrulmaktadır ki:

“Hatırla o zamanı ki, biz o evi insanlar için sevap kazanmaya yönelik bir toplantı yeri ve güvenli bir sığınak yaptık. Siz de İbrahim'in makamından bir dua/namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şu sözü ulaştırmıştık: “Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû-secde edenler için evimi temizleyin!”³⁴

Beytullah bütün herkes için emniyetli bir yer hükmüne bürünmüştür. Bu hem tekvini (yaratılmışlıktan kaynaklanan) emniyet ile kendini göstermekte; mesela Kâbe'yi yakıp,

³² Kureyş suresi: 4

³³ Fil suresi: 1-5

³⁴ Bakara suresi: 125

yılmak için harekete geçen birisine Yüce Allah, asla aman vermemekte ve hem de Teşriif (şeriata dayalı) emniyet ile aşikâr olmaktadır ki; örneğin Kâbe'ye sığınan kim olursa olsun ona orada İlâhî haddi ve cezayı uygulayamazsınız. Ancak sığınan şahsın kendisi o eve bir hüürnetsizlik yaparsa bu istisna: “ve'l-haramat kasas” eğer birisi Kâbe'ye, Mescidu'l-Haram'a veya Haram aylara hüürnetsizlik yaparsa siz de tüm bu bahsedilen yasaklara kasas yapmak kaydıyla riayet etmeyebilir ve onları bir nevi çığneyebilirsiniz.

Eğer birisi Harem'in içerisinde bir cana kıymışsa ona uygulanması gereken şer'î cezayı uygulayabilirsiniz, ama Mescid-i Haram dışında böyle bir olaya sebebiyet vermiş birisi, eğer Kâbe'ye sığınmışsa, ona mühlet vermeli ve Harem'den çıkması beklenmelidir. Elbette bu zaman zarfında onunla herhangi bir alış-verişte bulunmak, ona yiyecek ve içecek vb. şeyler temin etmek haramdır ve zaten uygulanacak bu baskılar neticesinde suçlunun oradan tezlikle çıkartılması hedeflenmektedir.

Allah Teâlâ, Ankebut suresindeki ayet gibi Kur'an'ın bazı ayetleri de Mekke'nin emniyetli oluşuna değinmiştir:

“Görmediler mi çevrelerinde insanlar kaçırılıp, birbirlerini öldürüp dururken biz kendi şehirleri Mekke'yi, güvenli, dokunulmaz bir bölge yaptık? Hâlâ batla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?”³⁵

Hatta Cahiliye döneminde dahi bu topraklar emin belde olarak tanınmaktaydı. Halk, diğer bölgelerde diken üzerinde yaşarken Mekke'de kendilerini emniyette hissediyorlardı. Bunun sırrı hiç şüphesiz şudur; birisi Kâbe'ye ya da o topraklar üzerinde yaşayan insanlara zarar vermek isterse ve bu zarar özellikle Kâbe için geçerli olursa, Allah Teâlâ buna asla müsaade etmez:

“Ve Kim orada nehyedilmiş bir şeyi zulmederek yapmak isterse, biz ona acıklı bir azabı tattıracağız.”³⁶

Merhum İbn Bâbeveyh-i Kummî “*Men la Yahzuruhu'l-Fakih*” adlı değeri kitabında şöyle demektedir; “Mademki Kâbe'nin özel bir saygınlığı ve dokunulmazlığı var ve Ebrehe'nin ordusuna karşı “Ebabel Kuşları” bu görevi ifa etmek için görevlendirildi. Peki, o zaman neden Mekke kuşatıldığında Kâbe içerisinde bulunan İbn Zübeyir'i Allah korumadı? Nasıl oluyor da Haccac b. Yusuf, Abdu'l-Melik'in emri ile Ebû Kubeys Dağı üzerine kurulmuş mancınıkla Kâbe'yi taş yağmuruna tutup, tahrip ediyor ve İbn Zübeyir de o saldırıda esir düşüp, öldürülüyor?”³⁷

³⁵ Ankebut suresi: 67

³⁶ Hac suresi: 25

³⁷ 684 yılında Abdülmelik b. Mervan Emevî Devleti'nin başına geçince, Haccac komutasında bir orduyu Mekke'ye gönderdi ve orayı kuşatıp tahrip etti. Bu kuşatma altı aydan fazla sürdü. Muhasaranın devam ettiği bir gün İbn-i Zübeyir “Makam” denilen yerde yeniden harbe girdi. Mancınıktan atılan bir taşla yaralandı. Daha sonra Abdülmelik b. Mervan'ın adamları onu yetmiş üç yaşında katlettiler.

Peki, Makam-ı İbrahim bir başına nasıl beyyinat ayetleri olmaktadır? Bunun için de iki ihtimal vardır ve az önce ilk ihtimali beyan ettik ve Zemahşerî de bu konuyu değindiğimiz gibi zikretmektedir.

Bir olasılık da: “*Beyyinat ayetleri*” birçok örneğe haizdir ve bunlardan birisi İbrahim makamıdır ve bir diğeri de ayette geçen: “**Oraya giren, güvene ermiş olur.**” cümlesidir.

Beytullah'ın Tekvini ve Teşri-i Emniyeti

Kâbe, hiç şüphesiz tekvinî bir emniyetle muhafaza edilmektedir. Çünkü bugüne değin birçok zalim o yüce evi yıkmayı ve Mekke halkına da zarar vermeyi hesaplamıştır ama her defasında Yüce Allah, orayı bir kez daha ayağa kaldırmış ve şöyle buyurmuştur:

“O ki onları yedirip açlıktan kurtardı ve onları korkudan güvene kavuşturdu.”³²

O günlerde teşriden yani kanunlardan bahsedilmezdi ama Mekke'nin müşrik halkı yine de emniyet içerisindeydi. Teşri-i emniyet yani kim o hareme girse şer'i açıdan emniyette ve âmândadır. Taberî, Âl-i İmran suresi 97. ayetin açıklamasında şöyle nakleder: “*Cahiliye döneminde bir can Kâbe'ye sığınırsa, bir Allah'ın kulu ona eziyet edemezdi.*”

Yani illa da Âyât-i Beyyinât'ı “*İbrahim Makamı*” veya Kâbe'nin emin oluşu olarak yorumlamak zorunda değiliz. “*Zemzem*”, “*Hacer ve İsmail*” “*Haceru'l-Esved*” de beyyinat ayetlerindedir. Hatta o mübarek evin kendisi dahi Beyyine ve mucizedir. Çünkü Fil suresinin de değindiği gibi Kâbe'yi yıkmaya niyetlenenlerin, ansızın gelişen İlâhî orduların saldırısıyla darmadağın oluvmeleri bunun en bariz örneğidir:

“Fil ashabına Rabbin ne yaptı, neler etti, görmedin mi? Ve onlara, çeşitli yerlerden bölük bölük, birbiri ardınca ehabil kuşları göndermedi mi? Onları, balçıktan taşlarla taşladılar. Onlar da içi boş ekin saplarına, kırılıp ezilmiş samanlara döndüler.”³³

Hal böyle olunca yalnızca “*İbrahim Makamı*” Beyyine ayetlerinin açıklamasıdır demek gereksiz oluyor, ama bu şekilde dile getirmenin de herhangi bir sakıncası yoktur.

Mübarek Bakara suresinde buyrulmaktadır ki:

“Hatırla o zamanı ki, biz o evi insanlar için sevap kazanmaya yönelik bir toplantı yeri ve güvenli bir sığınak yaptık. Siz de İbrahim'in makamundan bir dua/namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şu sözü ulaştırmıştık: “Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû-secde edenler için evimi temizleyin!”³⁴

Beytullah bütün herkes için emniyetli bir yer hükmüne bürünmüştür. Bu hem tekvini (yaratılmışlıktan kaynaklanan) emniyet ile kendini göstermekte; mesela Kâbe'yi yapıp,

³² Kureyş suresi: 4

³³ Fil suresi: 1-5

³⁴ Bakara suresi: 125

yılmak için harekete geçen birisine Yüce Allah, asla aman vermemekte ve hem de Teşriî (şeriata dayalı) emniyet ile aşikâr olmaktadır ki; örneğin Kâbe'ye sığınan kim olursa olsun ona orada İlâhî haddi ve cezayı uygulayamazsınız. Ancak sığınan şahsın kendisi o eve bir hürmetsizlik yaparsa bu istisna: “*ve'l-haramat kasas*” eğer birisi Kâbe'ye, Mescidü'l-Haram'a veya Haram aylara hürmetsizlik yaparsa siz de tüm bu bahsedilen yasaklara kısas yapmak kaydıyla riayet etmeyebilir ve onları bir nevi çiğneyebilirsiniz.

Eğer birisi Harem'in içerisinde bir cana kıymışsa ona uygulanması gereken şer'î cezayı uygulayabilirsiniz, ama Mescid-i Haram dışında böyle bir olaya sebebiyet vermiş birisi, eğer Kâbe'ye sığınmışsa, ona mühlet vermeli ve Harem'den çıkması beklenmelidir. Elbette bu zaman zarfında onunla herhangi bir alış-verişte bulunmak, ona yiyecek ve içecek vb. şeyler temin etmek haramdır ve zaten uygulanacak bu baskılar neticesinde suçlunun oradan tezlikle çıkartılması hedeflenmektedir.

Allah Teâlâ, Ankebut suresindeki ayet gibi Kur'an'ın bazı ayetleri de Mekke'nin emniyetli oluşuna değinmiştir:

“Görmediler mi çevrelerinde insanlar kaçırılıp, birbirlerini öldürüp dururken biz kendi şehirleri Mekke'yi, güvenli, dokunulmaz bir bölge yaptık? Hâlâ batla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?”³⁵

Hatta Cahiliye döneminde dahi bu topraklar emin belde olarak tanınmaktaydı. Halk, diğer bölgelerde diken üzerinde yaşarken Mekke'de kendilerini emniyette hissediyorlardı. Bunun sırrı hiç şüphesiz şudur; birisi Kâbe'ye ya da o topraklar üzerinde yaşayan insanlara zarar vermek isterse ve bu zarar özellikle Kâbe için geçerli olursa, Allah Teâlâ buna asla müsaade etmez:

“Ve Kim orada nehyedilmiş bir şeyi zulmederek yapmak isterse, biz ona acıklı bir azabı tattıracağız.”³⁶

Merhum İbn Bâbeveyh-i Kummî “*Men la Yahzuruhu'l-Fakih*” adlı değerli kitabında şöyle demektedir; “Mademki Kâbe'nin özel bir saygınlığı ve dokunulmazlığı var ve Ebrehe'nin ordusuna karşı “Ebabil Kuşları” bu görevi ifa etmek için görevlendirildi. Peki, o zaman neden Mekke kuşatıldığında Kâbe içerisinde bulunan İbn Zübeyr'i Allah korumadı? Nasıl oluyor da Haccac b. Yusuf, Abdu'l-Melik'in emri ile Ebû Kubeys Dağı üzerine kurulmuş mancınkla Kâbe'yi taş yağmuruna tutup, tahrip ediyor ve İbn Zübeyr de o saldırıda esir düşüp, öldürülüyor?”³⁷

³⁵ Ankebut suresi: 67

³⁶ Hac suresi: 25

³⁷ 684 yılında Abdülmelik b. Mervan Emevî Devleti'nin başına geçince, Haccac komutasında bir orduyu Mekke'ye gönderdi ve orayı kuşatıp tahrip etti. Bu kuşatma altı aydan fazla sürdü. Muhasaranın devam ettiği bir gün İbn-i Zübeyr “Makam” denilen yerde yeniden harbe girdi. Mancınıktan atılan bir taşla yaralandı. Daha sonra Abdülmelik b. Mervan'ın adamları onu yetmiş üç yaşında katlettiler.

Rahmetli Şeyh Sadûk bunun cevabında şöyle buyurmaktadır: “Kâbe’nin saygınlığı, dinin korunması ve ayakta kalması adınadır. Kâbe’nin koruyucuları, zamanında Allah Resulü’nün mübarek varlıkları idi. Onun ardından Masum İmamlar ve Velîyullah ve gıybet döneminde de Naiblerdir. Hazret-i İmam Seccâd şöyle buyurdu: O İbn Zübeyr, Seyyidü’ş-Şüheda ve zamanının imamına yardım etmekten kaçınmıştır. Onun şehadetinden sonra da yerine geçen zamanın imamına da (İmam Seccâd’a) yardım etmemiştir. Bu yetmezmiş gibi bir de iddialarda bulunmuştur. (Hal böyle olunca) o Kâbe’ye de sığınsa Allah, zaten ona yardım etmez ki. Ebrehe’nin ordusuna Ebabel kışlarını gönderen Allah, neden Haccac’ın ordusuna böylesine bir kuvvet göndermesin ki?”

Sonuç itibarıyla Emevîler, İbn Zübeyr’i bozguncu ve fasık birisi olarak gördükleri için katlettiler ve yıkılan Kâbe’yi de çok geçmeden baştan inşa ettiler ve daha sonraları da herhangi bir sorun da ortaya çıkmadı. Ama Ebrehe için durum tamamen farklıdır. O, kibleyi ve tavafı yok etmek istemişti, ama Yüce Allah ona bu fırsatı vermedi. Öyleyse Haccac’ın bu olayı **“Ve Kim orada nehyedilmiş bir şeyi zulmederek yapmak isterse, biz ona acıklı bir azabı tattıracağız.”** ayet-i kerimesi ile çelişmemektedir.

Hatta günümüzde de bu tehlike devam etmektedir. Eğer Allah korusun o topraklar zalimlerin ellerine düşer ve halkı da sırat-i müstakimden ayrılırsa Allah, oraya müdahale mi edecektir. Hayır, bilakis Allah Teâlâ şu ayet hükmü gereğince: **“İşte böylece zalimlerin bir kısmını, kazandıklarından ötürü diğer bir kısmına böylece musallat ederiz.”** Müslümanlar vazifelerini yerine getirdiği zaman Allah vaadinde bulunduğu **“Ve Kim orada nehyedilmiş bir şeyi zulmederek yapmak isterse, biz ona acıklı bir azabı tattıracağız.”** sözünü hiç şüphesiz yerine getirir ve zalime göz açtırmaz.

“Ev” İbaresinin Allah’a ve Halka Nisbet Verilmesi

Ayetin başlangıcı konunun ehemmiyetiyle başlayıp, şöyle buyrulmakta; **“Doğrusu insanlara (ma’bed olarak) ilk kurulan ev...”**

“Beyt” kelimesinin kendisi “Allah” kelimesine eklenmesi ile değer kazanmakta ve halk da bu eve gelmekle şereflenmektedir. Kâbe’nin şerefi Allah ile anıldığında, insanların değeri de Allah ile anılan Kâbe ile bağ kurduklarında ortaya çıkmaktadır.

“Vuzia li’n-nâs” şeklinde kullanılan cümle insanlar için mabet, kible ve tavaf mekânı anlamı taşımaktadır. Bu tüm insanlar için belirlenmiştir yalnızca belli bir grup için değil.

Kible Yalnızca Kâbe’dir

Ayet-i şerife o kutsal mekâna da işaret etmektedir. O yerin Harem olduğunu beyan etmektedir ve çerçeve daha da daraltılarak yalnızca o yapının kutsallığı ve varoluşunun kutsiyetine vurgu yapılır.

“Kâbe kabledir” cümlesi bir nevi Kâbe çevresinde meskûn olan veya Mekke’de yaşayanların ona “Mescidu’l-Haram” demeleri ve uzakta kalanların da onu “Kible” şeklinde

anmalarından mütevelliddir. Elbette bu uygunsuz bir tabirdir. Kible yalnızca Kâbe'dir. İster yakınında olsun ister çok uzaklarda. İslâm her koşulda Peygamber'e (s.a.a.) ve diğerlerine "Kâbe kablemizdir" cümlesini öğretmiştir.

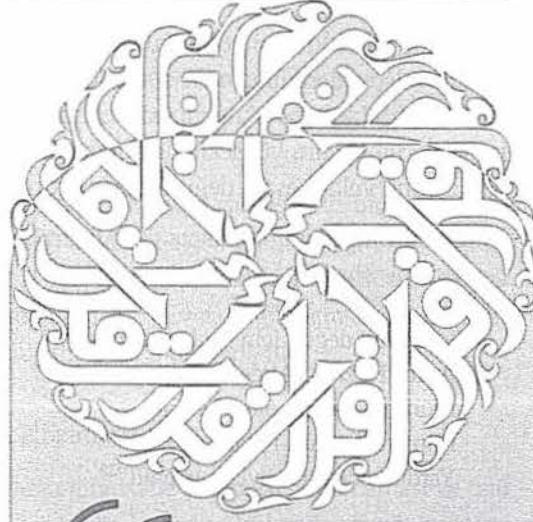
Dikkat ederseniz ölü ve diri olan bütün her şeyin Kâbe ile bir bağının olduğunu görürsünüz. Canlıyken ayrı bir ritüelde, ölüyken de daha farklı bir merasimde. Görüldüğü üzere kimsenin "Mescidu'l-Haram" ile herhangi bir ilişkisi yoktur.

Ayette de buyrulduğu gibi Mescidu'l-Haram'a yönelirseniz Kâbe'ye dönmüş olursunuz. Öyleyse fark, yönelmek ve dönmektedir Kible'de değil. Yakında olanlar gördükleri için Kâbe'nin kendisine, uzakta olanlar ise Harem yönüne yüzlerini dönerler.

Aslında "Siz de nerede bulunursanız bulunun, yüzlerinizi o tarafa döndürün."³⁸ Ayet-i kerimesinde de bu konuya işaret edilmektedir. Yönünüz o tarafa olmalıdır, ama bu kible, Mescidu'l-Haram'dır mânasını taşımaktadır. Bazı büyükler de bu konunun inceliğini göz önünde bulundurarak şöyle demişlerdir: "Kâbe'nin kendisi kable değildir, belki o bulunduğu mekân ve atmosfer kabledir."

Allah rahmet etsin üstadımız Muhakkik Dâmâd, ne zaman bu konu açılrsa şunları söylerdi: "Kâbe'nin kendisi kible değildir, çünkü gün gelir Kâbe sel suları altında kalıp viran olursa ya da farklı bir yıkımla karşı karşıya kalırsa Müslümanlar kiblesiz mi kalmış olacaklar? O mekân kabledir, üst üste yığılı taşlar ile bir evi andıran yer değil. Aslında şöyle

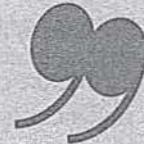
³⁸ Bakara suresi: 144

Kâbe'nin kendisi kible değildir, çünkü gün gelir Kâbe sel suları altında kalıp viran olursa ya

da farklı bir yıkımla karşı karşıya kalırsa Müslümanlar kiblesiz mi kalmış olacaklar? O mekân kabledir, üst üste yığılı taşlar ile bir evi andıran yer değil. Aslında şöyle denilebilir; o ev kiblenin olduğu yere kurulmuştur. Mesela yeraltında çalışan maden işçileri metrelerce derinlikte namaz kıldıklarında ya da yüksek yerlerde ibadet edenlerin yüzlerini çevirdikleri yer Kâbe'dir. O değişmeyen bir yöndür. Kâbe için yeraltında bulunanlar yüzlerini yukarı, yükseklerde bulunanlar da aşağı çevirmek zorunda

değillerdir çünkü Kible yönü yukarı-aşağı değişiklik gerektirmez.

denilebilir; o ev kâblenin olduğu yere kurulmuştur. Mesela yeraltında çalışan maden işçileri metrelerce derinlikte namaz kıldıklarında ya da yüksek yerlerde ibadet edenlerin yüzlerini çevirdikleri yer Kâbe'dir. O değişmeyen bir yöndür. Kâbe için yeraltında bulunanlar yüzlerini yukarı, yükseklerde bulunanlar da aşağı çevirmek zorunda değillerdir çünkü Kible yönü yukarı-aşağı değişiklik gerektirmez.”

Daha sonrası birçok kitapta gördüğümüz şu güzel deyiş Fahr-i Râzî'nin tefsirinde geçen latif bir sözdür;

“Kâbe'nin değeri için şunlar yetmez mi?
Amiri Hazret-i Akdes-i Celil,
Mühendisi emin olan Cebrail,
Mîman İbrahim-i Halil,
Yardım edeni ise evladı İsmail!”³⁹

İşte tüm bunlar nazara alındığında bu şerafeti Beytu'l-Makdis'te bulamamaktayız.

Beyyinat Ayetlerinin Misdakları

Bu topraklar, Beyyinat ayetleri ile gizli olanları aşikâr etmektedir. Ayet alâmet ve tezahür demektir. Kur'an dilinde ise Nebilerin (a.m.s.) doğruluğuna, Hakk'ın Rab'liğine ve Yaraticının yaratıcılığı için alâmet ve belirtilerdir.

Fahr-i Râzî kendi tefsirinde başta Kâbe'nin inşa edilişi olmak üzere onun etrafında tezahür eden birçok özelliğe değinmiştir.

1. Zemzem Suyu

Zemzem suyunun şifalı olmasının yanı sıra uzun müddet beklese bile diğer suların aksine bozulmadığı bilinen bir gerçektir. Ayrıca bu su yatağı, yağmur ve kar gibi doğa olaylarının bir hayli nadir görüldüğü bu kurak topraklarda binlerce yıldır kaynamaktadır. Yağmuru oldukça seyrek olan ve neredeyse kar yağışına tanık olanların sayısı bir elin parmakları kadar olan bir yerde kurumak nedir bilmeyen bir su gözesidir Zemzem. Bu elbette Allah'ın Beyyinat ayetlerinden birisidir.

Bu su oldukça bereketlidir, hatta Allah Resulü (s.a.a.) ondan Mekke'ye gelenlere hediye ederdi. Zemzem suyunun şifalı olması, öte yandan bozulmaması ve kokmaması da şüphesiz ayrı bir mucizedir. Kısaca bu suyun kendisi bir başına Beyyinat ayetlerindedir.

2. Meş'ari'l-Haram (Müzelife)

Mekke çevresinde yer alan Meş'ar, Arafat ve Mina da Yüce Allah'ın Beyyinat ayetlerindedir. İşin özünde şiddetli yağmurların ardınca ortaya çıkan selin getirisi olan büyük

³⁹ Tefsiru'l-Kebir, C.8, S.145

taş ve kaya parçalarının birbirlerine çarparak kırıla kırıla meydana getirdiği küçük küçük taşların, orada yağmur ve sel olmaksızın yığılması ve ortalama her Hacının yerden yaklaşık yetmiş adet çakıl taşı alması ve hâlâ bu taşların bitmemesi, mucizeden başka bir şey değildir.

Yine Fahr-i Râzî tefsirinde şöyle demektedir: “Yıllık yaklaşık altı yüz bin hacının (o döneme ait) her birinin yerden yetmiş irili ufaklı taş alıp Şeytan taşlamak için attığı o taşları remiden sonra kim toplamaktadır acaba?! İşte bu o toprakların bir faziletidir ki çok geçmeden taşlar kendi kendilerine bir yere toplanırlar.”⁴⁰ Evet, bugün için Suudi görevlilerin o taşları bir yere yığıldığını söyleyebiliriz ama peki o dönemlerde?

3. Hayvanların Kâbe'nin Saygınlığını Koruması

Uçan kuşların birçok kutsal mekânda olduğu gibi Kâbe üzerine de konmaması ve onu pisletmemeleri üzerinde durulması gereken bir başka konudur. Yukarıdan aşağıya doğru süratle Kâbe'ye doğru gelen kuşların bir anda değişik açılara yönelmeleri yine Beyyinat ayetlerinden birisidir.

Hz. Emîru'l-Mü'minîn'in mübarek haremlerinde de bu keramet oldukça net müşahede edilebilmektedir. Orada da uçan kuşlar edebe riayet etmektedirler.

Öte yandan şu nokta da bu kutsal belde için naklolunmaktadır: yırtıcı hayvanlar Harem çevresinde hiçbir zaman birbirlerine saldırmaz ve evcil hayvanlara da zarar vermezler.

Tüm bunlar bir araya geldiğinde bu toprakların sıradan bir mekân olmadığı ve hayvanların dahi emniyet içerisine yaşamlarını sürdürdüğü görülmektedir.

“O ki onları yedirip açlıktan kurtardı ve onları korkudan güvene kavuşturdu.”⁴¹

“Görmezler mi ki etraflarındaki insanlar, birbirlerini öldürüp dururken biz Harem'i, emin ettik.”⁴²

4. İbrahim Makamı

Kur'an-ı Kerim'in namaz ve tavaf konusunda üzerinde bir hayli durduğu Hz. İbrahim'in makamı da hiç şüphesiz Allah'ın Beyyinat ayetlerindedir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“Biz Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara sevap kazanılacak bir toplantı ve güven yeri yaptık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e: “Ta-

⁴⁰ Tefsîru'l-Kebir, C.8, S.145

⁴¹ Kureyş suresi: 4

⁴² Ankebut suresi: 67

vaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Ev'imi temizleyin!" diye emretmiştik.⁴³

Peki, hal böyle olunca kılınacak namaz İbrahim makamı gerisinde mi olmalı yoksa makamın kendisinde mi? Bu fikhî mesele için birçok farklı rivayetler naklolunmuş ve bazıları ihtiyat olarak makamın gerisinde olunmasını dile getirmiş ve bir diğer kısım da makamın kendisinde olunmasını yeterli görmüşlerdir.

⁴³ Bakara suresi: 125